

Nadezhda Stoyanova
(Bulgaria, Sofia University St. Kliment Ohridski)

The Bulgarian and the Exemplary

Abstract: The review is focused on the newly published book by Anton Aškerc "Rhapsodies of the Bulgarian Gusler" (2016) translated in Bulgarian by Lyudmil Dimitrov and Ivan Dimitrov. The book contains the poetic cycle "Rhapsodies of the Bulgarian Gusler", other poems, travel notes, reviews and letters by the Slovenian poet, the majority of these works are unknown to the Bulgarian audience. The appearance of Aškerc's book is seen as an event for the Bulgarian literature and Bulgarian literary history that is late for more than 100 year.

Keywords: Anton Aškerc, "Rhapsody of the Bulgarian Gusler", Bulgarian literary history, Hristo Botev, Ivan Vazov, "Epic of the Forgotten"

Надежда Стоянова
(България, Софийски университет „Св. Климент Охридски“)

Българско и образцово

Лирическият цикъл „Рапсодии на българския гуслар“ на словенския поет Антон Ашкерц излиза през 1902 г., но за пръв път всички произведения от него са преведени на български и публикувани в едноименно издание едва през 2016 г., а заслугата е на проф. Людмил Димитров и Иван Димитров. Повече от 110 години, възпитавани в тревожната и тъжна гордост на „Епопея на забравените“, в нейното дерзание към европейски и световно образцовото, за читателската аудитория у нас остава слабо известен, но най-вече непреживян фактът, че един словенски класик представя българското като мяра за достойнство и свободолюбие. Нещо повече, за Ашкерц българската литература се явява епически образцова, доколкото Ботев и Вазов задават литературния контекст и модел на „Рапсодиите“, а въпросът е находчиво и мотивирано разгърнат в предговора към българското издание от Иван Димитров. И не на последно място, художествените качества на този цикъл – за разбирането на които принос има актуалният днес български превод – го правят съизмерим с емблематични текстове за своето време.

За националната ни литература и култура „Рапсодии на българския гуслар“ на Антон Ашкерц е *неслучило се събитие*, отказано събитие и причините за този отказ не са ласкателни за нас.

Коментарният апарат към новоизлязлата книга детайлно описва предишните преводи на произведенията на Ашкерц, а те са спорадични. През първото десетилетие на XX век цикълът има своя най-автентичен контекст, а липсата на цялостен превод буди недоумение. Тогава културностроителският проект у нас продължава да се разгръща чрез опита за епическа стабилизация на националната ни история – все още не е отшумяла голямата следосвобожденска мемоарна вълна, Вазов преиздава одите си от „Епопея на забравените” в книгата „Поemi” (1904), Пенчо Славейков работи върху „Кървава песен”, част от която публикува през 1911, Стоян Попов издава народната поема „Крaли Марко” (1901, 1908), чийто друг вариант публикува и Иван Божинов (1907, 1908, 1910) и т.н. Но от „Рапсодии на българския гуслар” се превеждат само две стихотворения: „Брациговските топове”¹ от словенеца Антон Безеншек през 1901-1902 г. и „Бай Станчо”² от Стилиян Чилингиров през 1909 г. През 30-те години на XX век, когато националната идея е отново в подем, а темата за Априлското въстание – актуална, на български се появява само една творба – „Баба Тонка Обретенова”³ в превод на Змей Горянин през 1937 г. Най-голяма част от текстовете – 7 от 13 – се публикуват в превод на Иван Коларов в юбилейната книга „Епопея славна” (1976), но са разпръснати и поставени в контекста на разножанрови публикации с различна идеологическа мотивация. Тези нецеленасочени преводи на цикъла придават по-скоро случайност и екзотичен привкус на интереса на Ашкерц към България, но не и онази последователност, целенасоченост и задълбоченост на отношението, които стават видни от новоизлязлата книга – от фактологията, от свойствената за националната ни литература от онези години поетика, от лексиката на текстовете... В „Рапсодии на българския гуслар” (2016) пристрастието на словенския автор към темата проличава както в целостта на едноименния цикъл, така и в публикуваните преводи на други стихотворения за България, пътни бележки, отзиви и писма, останали напълно неизвестни за българската аудитория до този момент. В отличие от характерната за тогавашното време (и не само) колонизаторска амбиция, Ашкерц реагира със солидарност и съпричастие, защото той не разпознава българското като друго и чуждо, а като едно от лицата на своето, като славянско. За това има както конкретно исторически политически причини, така и манталитетни основания, които говорят за културната и житейска зрялост на словенското общество в началото на XX век. Всички тринадесет текста на лирическия цикъл започват с епиграфи от Христо Ботев и макар да няма документални свидетелства за връзка между Вазовата „Епопея” и „Рапсодии на българския гуслар”, в предговора Иван Димитров набелязва редица паралели между текстовете и изказва тезата, че „Ашкерц пренаписва и допълва „Епопеята”, той дори творчески я „превежда” в чужд контекст, въвеждайки много нови герои, като по този начин прави и алтернативен на Вазовия цикъл – факт уникален за българската литература” (с. 34). Тук няма да навлизам в детайлен преглед на близостите и различията между произведенията на двамата автори. Иван Димитров съвместно е анализирал структурата на лирическите цикли, особеностите на персонажната система при Ашкерц – появата на Ботев като лирически герой, на жените, на безименните герои и др. Само ще обърна внимание, че във време, когато националната ни литература търси своето утвърждаване, текстовете на словенския поет се явяват красиво и щастливо огледало, което потвърждава пожелания от нас,

¹ Заглавието е по новия превод. Безеншек го превежда като „Брациговски топове”.

² Редакторските бележки на новоизлязлата книга сочат, че при Чилингиров този текст излиза без заглавие.

³ В бележките е уточнено, че заглавието в превода на Змей Горянин е „Майка Тонка Обретенова”.

българите, образ на самите себе си и на собствената ни литература. Онази разглобеност на света в настоящето, която се разчита още в заглавието на „Епопея на забравените”, отсъства в „Рапсодии на българския гуслар”. Цикълът на Ашкерц задава представата за цялостност и завършеност на българското, като легитимира символния арсенал на художествената ни литература. Текстовете се явяват приятелски жест, издаващ волята за взаимодействие и диалог отвъд построенията и ограниченията на националната идеология, но също, те издават и съзнанието на автора за културна мисия, свързана с реализацията на славянската кауза.

Присъствието на книга като „Рапсодии на българския гуслар” в родното литературно поле поставя въпроса за определяемостта и вместимостта на българския литературен канон: доколко едно произведение, написано на чужд език, но утвърждаващо националната кауза и идентичност, притежава потенциала да стане част от този канон? И още, ако този друг национален език реферира към поетическата зрялост и символна пълноценност на оригинални творби, написани на собствения ни език, и ако произведенията от „Рапсодии на българския гуслар” отразяват межкултурната естетическа и етическа значимост на един художествен свят, следва ли този цикъл да бъде приет като част от класическото българско, а и славянско и европейско литературно наследство? Вярвам, че за българската литературна история книгата на Антон Ашкерц е едно отложено събитие, което обаче носи потенциала да опровергае някои от шаблонните форми, в които безвъпросно поставяме и изследваме националната си литература.

Преводът на „Рапсодии на българския гуслар” днес повдига горчивия въпрос за почти пълната липса на този цикъл в културната ни памет през последното столетие. Защото преди темата за естетическите достойнства на този цикъл стои питането – защо не сме допуснали една художествена реализация на българската образцовост? Да кажем, че е поради неосведоменост или безотговорност, би било по-малко болезнено. По-драматичният отговор препраща към националните ни комплекси и възпроизвеждането на байганьовската незряла самонадеяност: „те ще ми кажат на мене”.

С книгата „Рапсодии на българския гуслар” българската култура чества 160-годишнината от рождението на Антон Ашкерц. Изданието идва твърде късно, за да разпали националното ни себелюбие, но то, със своята отложеност, сега и занапред ще е винаги навреме, за да всява дух на премереност, разумност и въздържаност към слепите възторзи от собствените ни дела: „Рапсодии на българския гуслар” като едно реалистично огледало за българския литературен историк и като щастливо, макар и закъсняло, събитие за българската литература.